

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Kallio Kirsi Pauliina
Name of article: Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia? : metodologisia lähtökohtia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen
Year of publication: 2009
Name of journal: Kasvatus & Aika
Number of issue: 3
Pages: 115-131
ISSN: 1797-2299
Discipline: Social sciences / Other social sciences
Language: fi

URN: <http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-417>

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia?

Metodologisia lähtökohtia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen

Kirsi Pauliina Kallio

Käsittelen artikkelissa Michel Foucault'n arkeologis-geneologista metodologiaa lapsuuden nykyisyyden historian tutkimisen lähtökohtana. Tarkastelen YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen pohjalta laadittujen politiikkojen ja käytäntöjen diskursiivisen kritiikin kautta millaisia välineitä foucaultlainen metodologia voisi tarjota kriittiselle lapsuuden tutkimukselle. Artikkelini on painotukseltaan tutkimusmenetelmällinen, joten keskityn pääasiassa tämän tutkimusorientaation esittelyyn ja kontekstualisoimiseen. Empiirisiä tapauksia käytän lähinnä illustroimisen välineinä. Sosiokulttuurisen lapsuudentutkimuksen ja foucaultlaisen ajattelun yhteensovittamisen suurimpana haasteena näen lapsen autonomisen toimijuuden käsitteen, joka ei käänny suoraan hallintamielisen yhteiskunnan subjekti -käsitteeksi vaan vaatii uudelleen määrittelemistä.

Johdanto

Historiallisesti suuntautuneessa lapsuuden tutkimuksessa [1] käsitellään tyypillisesti erilaisia historiallisia tapahtumia ja analysoidaan niiden merkitystä lasten itsensä, tietynlaisen lapsuuden tai vaikkapa yhteiskunnallisen muutoksen näkökulmasta. Tutkimuksen lähtökohtana on tällöin käsitys siitä, että tiedämme mitä lapsuus on – ainakin sen verran tarkasti, että se voidaan ottaa tutkimuksen kohteeksi. Toinen tapa lähestyä lapsuuden muutosta tutkimuksen keinoin asettuu päinvastaisesta suunnasta. Kysymällä, mitä erilaiset historialliset tapahtumat kertovat lapsuudeksi kutsutusta ilmiöstä ja millaisia historiallisia totuuksia tämän ”lapsuuden” merkitysten muutokset ovat ottaneet lähtökohdiksi, pääsemme tutkimaan lapsuuden sosiaalista, kulttuurista ja tilallista rakentumista.

Tässä artikkelissa etsitään työkaluja jälkimmäisellä tavalla suuntautuneeseen tutkimukseen metodologisesta kehikosta, joka perustuu Michel Foucault'n kehittämään diskursiivisen kritiikin metodologiaan. Muotoilemani kehikko tarjoaa nähdäkseen mielekkäitä välineitä lapsuuden kriittiseen tarkasteluun. Foucault'n jalanjälkiä on kuljettu kriittisessä ihmistieteellisessä tutkimuksessa ahkerasti parin viime vuosikymmenen ajan. Hänen ajattelunsa parhaita puolia on, että ajatusjärjestelmien historian teoreettikkona Foucault ei profiloitu erityisesti minkään spesifin tieteenalan asiantuntijaksi eikä kiinnitä tutkimustaan tiettyihin keskusteluihin. Hänen työtään voidaan näin hyödyntää varsin erilaisista näkökulmista ja monenlaisten tutkimuskohteiden analysoimisessa. Kolikon kääntöpuolena tosin on, että Foucault'n joskus kryptisinäkin pidetyt kirjoitukset eivät anna suoraa välineitä *minkään* tutkimuksen tekemiseen vaan tarjoavat sinnikkäälle lukijalleen palkkioksi lähinnä ajatusten ituja ja tarttumapintoja.

Foucault'n kanssa työskenteleminen onkin tyypillisesti vuoropuhelua, jossa kirja tuntuu lukevan tutkijaa siinä missä tutkija kirjaa. Tunnuksmerkillistä on, että kun huomaa oivaltaaneensa hänen ajattelustaan jotakin keskeistä, ei löydäkään enää millään paikkaa, missä siitä kerrottiin. Teksti muuttaa koko ajan muotoaan, koska sen ideat avautuvat parhaiten niissä konteksteissa, jotka tutkija itse parhaiten tuntee. Tästä johtuen en pyri esittelemään artikkeleissa autenttista tai oikeaoppista tulkintaa Foucault'n diskursiivisen kritiikin metodologiasta vaan käsittelen hänen tutkimistapaansa siten kuin se on työssäni avautunut ja näyttäytyy mielekkäänä (vrt. Kauranen & Rantanen 2005).

Lapsuuden tutkimuksessa Foucault'n ajattelua on hyödynnetty jonkin verran instituutioita ja pedagogiikkaa tarkasteltaessa (ks. esim. Popkewitz & Fendler 1999; Hultqvist & Dahlberg 2001; Mac Naughton 2005; Vandenbroeck & Bouverne-de Bie 2006; Cradock 2007; Harrikari 2008), mutta arkeologis-genealogista tutkimusmenetelmää sinänsä ei juuri ole avattu lapsuuden nykyisyyden historian tutkimuksen metodiksi. Foucaultlainen metodologia kääntyy kuitenkin menetelmällisesti yhtä hyvin lapsuuden kuin esimerkiksi talouden ja politiikan tutkimuksen välineeksi. Itse asiassa tarkka lukija voi huomata Foucault'n (1982) jopa rohkaisevan lapsuuden historioista kiinnostuneita tutkijoita kääntymään työnsä puoleen. Määritellensä tutkimuksensa keskeisimmäksi tavoitteeksi subjektiksi tulemisen ymmärtämisen Foucault päätyy toteamaan, että ihmiselämän alkupuoli ei ole millään muotoa hänen oman tarkastelunsa ulkopuolella vaan pikemminkin lähellä sen ydintä:

Kuluneiden kahdenkymmenen vuoden aikana tavoitteenani ei ole ollut analysoida valtaa ilmiönä tai käsitellä sellaisen analyysin perusteita. Sen sijaan olen pyrkinyt kirjoittamaan niiden erilaisten käytäntöjen historian, joissa ihmisistä tehdään meidän kulttuurissamme subjekteja. (Foucault 1982, 208, käännös KPK) [2]

Artikkelissa esittelemäni metodologinen kehikko perustuu pääosin Foucault'n Collège de Francesta pitämään "Il faut défendre la société" -luentosarjaan. Täydennyksiä metodologiseen ajatteluunsa Foucault esitti myöhemmin luennoillaan "Sécurité, territoire, population" (1977–1978) ja "Naissance de la biopolitique" (1978–1979). Käytän artikkelissa luentojen englanninkielisiä käännöksiä (Foucault 2003a; Foucault 2007; Foucault 2008). Genealogisen tutkimusmenetelmän lähtökohtien ja genealogis-arkeologisen kehikon esittelyn jälkeen artikkelissa käydään lyhyesti läpi lapsuudentutkimuksen ja foucaultlaisen metodologian yhteensovittamisen haasteita ja niistä avautuvia mahdollisuuksia.

Artikkelin loppuosassa foucaultlaista ajattelua kontekstualisoidaan lapsuudentutkimukseen purkamalla auki YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsuusdiskurssia. Sopimuksessa tuotettua ja sen käytössä jatkuvasti uusinnettua lapsuutta kriittisesti tarkastelemalla esitelen yhden tavan avata lapsuuden sosio-spatiaalisen rakentumisen prosesseja paikallisten diskursiviteettien (*local discursivities*) ja alistettujen tietojen (*subjugated knowledges*) avulla. Tarkastelun tavoitteena on osoittaa, että foucaultlainen tutkimusote auttaa paitsi tuomaan näkyviin erilaisia lapsuuksia, myös paljastamaan ja kyseenalaistamaan lapsuuden merkitysten määrittelyn tieto/valta -suhteita. Tähän analyttiseen voimaan sisältyy nähdäkseni tutkimusotteen keskeisin anti lapsuudentutkimukselle.

Genealogisen tutkimusmenetelmän lähtökohtia

'Genealogia' viittaa yleiskielisenä terminä sukututkimukseen, tarkalleen ottaen polveutumista koskevaan tietoon (kreikankielestä: γενεά/genea = polveutuminen ja λόγος/logos = tieto). Tieteellisenä käsitteenä genealogialla on kuitenkin myös toinen merkitys. Foucault

määritteli genealogian 1970-luvulla uudelleen Friedrich Nietzschen ajattelua mukailien erityisesti nykyisyyden historian tutkimuksen käsitteeksi. Siinä missä sukututkimuksessa pyritään pääsemään selville ihmisten ja sukujen biologisesta polveutumisesta, oli Foucault'n tavoitteena jäljittää genealogisin keinoin ihmisten ja yhteiskuntien (sosiaalis-/kulttuuris-/poliittis-) historiallista kehitystä. Foucault ei kuitenkaan ollut kiinnostunut historiasta sen itsensä takia vaan nimenomaan nykyisyyden kannalta. Pikemmin kuin historiallisia totuuksia hän halusi päästä tarkastelemaan erilaisten historioiden totuuksia ja niiden merkitystä totuuksien rakentumiselle.

Foucault ei keksinyt genealogista näkökulmaa metodologiseksi ohjenuorakseen uransa alkuvaiheessa vaan päätyi sen äärelle vasta työskenneltyään hyvän tovin kriittisen yhteiskuntafilosofian kysymysten parissa. Hänen tutkimuksensa jaetaan tyypillisesti kahteen osaan: tiedon arkeologiaan ja genealogiaan. Arkeologisen tutkimuksen keskeisinä tuloksina pidetään Foucault'n teoksissa *Les mots et les choses – une archaéologie des sciences humaines* (1966) ja *L'archaéologie du savoir* (1969) tuottamia tulkintoja tiedon ja tieteen olemuksesta, kehityksestä ja historiasta. Arkeologisen kauden katsotaan päättyneen vuoden 1975 tienoilla *Surveiller et punir* -teoksen myötä, joka tuo esille genealogisen tutkimuksen ensimmäisiä tuloksia. Foucault tosin julkisti genealogista ajatteluaan jo edeltävinä vuosina haastatteluissaan ja luennoissaan (erityisesti *Les anormaux* ja *Le pouvoir psychiatrique* -luentosarjat Collège de France, 1973–1975), mutta nämä tulokset ovat tulleet suuren yleisön tietoon vasta viime vuosina julkaistujen kokoomateosten kautta (ks. esim. Foucault 1989; 1999; 2003b). Niin ikään genealogisen tutkimuksen viimeiset tulokset on julkaistu ainoastaan luentojen ja haastattelujen muodossa postuumisti (ks. esim. Burchell ym. 1991; Foucault 2003a; 2007; 2008; Crampton & Elden 2007).

Yleinen käsitys arkeologisen kauden ”päättymisen” syystä on, että Foucault ajautui (struktuurilistisessa) ajattelussaan lopulta umpikujan, josta hän löysi ulospääsytien (post-strukturalistisessa) genealogisessa ajattelussa (ks. esim. Dreyfus & Rabinow 1982). Foucault itse ei kuitenkaan nähnyt tutkimustyötään tällä tavoin kahtiajakautuneena – saati strukturalistisena tai post-strukturalistisena! – vaan pikemminkin metodologisena kehityskulkuna ja jatkumona. 7.1.1976 pitämällään luennolla hän kuvailee tutkimusmenetelmäänsä seuraavasti:

Arkeologia on paikallisten diskursiivisuuksien analysointiin tarkoitettu menetelmä. Genealogia puolestaan on taktiikka, joka tuo näkyville näistä paikallisista diskursiivisuuksista vapautuvan alistetun tiedon. (Foucault 2003a, 10–11, käännös KPK) [3]

Foucault'n omaa käsitystä seuraten voidaan siis ajatella, että uuden tutkimussuunnan syntyminen sijaan 1960-luvun alun ”arkeologiset” empiiriset tarkastelut [4] saivat pikemminkin jatkoa 1970- ja 1980-lukujen ”genealogisissa” teoksissa [5]. Edellisissä Foucault keskittyi kaivamaan esille ”toisia” historioita ja analysoimaan näitä paikallisina diskursiviteetteina. Jälkimmäisissä hän pystyi tämän lisäksi käyttämään arkeologisen analyysinsä tuotteena syntynyttä tietoa genealogisen tutkimuksensa materiaalina alistetun tiedon näkyville tuomiseksi ja purkamiseksi.

Voidaan toki ajatella Foucault'n omaa työtään koskevan tulkinnan olevan sikäli armollinen, että se ei käy varsinaisesti eksplikoimaan, millä tavoin vuosien 1963–1973 välinen työskentely tiedon arkeologian parissa johti tutkimusmenetelmän täydentymiseen (ks. kuitenkin *Il faut défendre la société* -luennon läpi kulkeva keskustelu, Foucault 2003a). Toisaalta jokainen metodologisten kysymysten äärellä aikaansa viettänyt tutkija tietää, ettei tällainen erittely oikeastaan ole edes mahdollinen tai ainakaan mielekäs. Ehdotankin, että

lapsuuden nykyisyyden historian tutkimusta voi rakentaa varsin turvallisin mielin Foucault'n omaa tulkintaa seuraten arkeologista analyysimenetelmää ja geneologista taktiikkaa yhdistelevän diskursiivisen kritiikin varaan.

Historiallisia sisältöjä ja kelvotonta tietoa etsimässä

Diskursiivinen kritiikki on pohjimmiltaan tieto/vallan ja sen kautta rakentuvien totuuksien tutkimista. Foucaultlaisessa analyysissä itsestään selvinä pidetyt totuudet asetetaan konstruktionistisen prisman alle, jolloin ne menettävät horjuttamattoman asemansa. Parhaimmillaan tällainen tietoa perustavanlaatuisesti kyseenalaistava tutkimus onnistuu pyöryttämään historian pyörän kokonaan uuteen asentoon ja paljastamaan Liisan Ihmemaan paradoksin: yhtäkkiä Se, mikä ei ole, On; ja Se, mikä on, Ei Ole. Voidakseen tarkastella jonkin ilmiön (historiallista) rakentumista kriittisesti – eli paljastaa paikallisia diskursiivisuuksia, tulkita niitä uudelleen ja näin vapauttaa alistettua tietoa – tulee tutkijan Foucault'n mukaan aineistosta, aihepiiristä ja tutkimuskohteesta riippumatta päästä kahdenlaisen tiedon äärelle.

Ensimmäinen tiedon laji, jota tiedonarkeologisessa tutkimuksessa kaivetaan esiin, ilmenee historiallisina sisältöinä (*historical contents*). Mitkä tahansa historialliset yksityiskohdat eivät kelpaa arkeologisen analyysin kohteiksi vaan niiden tulee olla sisältöjä, joita on systemaattisesti ja johdonmukaisesti verhoitu tai puettu toiseen asuun. Näiden sisältöjen kautta on mahdollista paljastaa niitä kohtaamisissa ja kamppailuissa syntyviä rajaviivoja, joita käytännön järjestelyin ja systemaattisin toimin pyritään piilottamaan.

Toinen tiedon laji, jota Foucault erilaisista aineistoista pyrkii löytämään, on muodoltaan kelvotonta tietoa (*disqualified knowledges*). Tällainen tietoa voi ilmetä monenlaisissa muodoissa: se voi olla ei-käsitteellistä, jäsentymätöntä, naiivia, hierarkkisesti ala-arvoista, epätieteellistä tai muulla tavoin epäpätevää suhteessa ”oikeaan”, ja erityisesti ”tieteelliseen”, tietoon. Näitä tiedon muotoja yhdistävä seikka on, että ne eroavat kaikesta muusta ympärillään olevasta tiedosta ja edustavat näin ollen paikallista, tai kontekstuaalista, tietoa (*local knowledges*). Mikä tahansa arkitieto ei siis täytä kelvottoman tiedon kriteerejä. Ollakseen tiedonarkeologisessa mielessä kiinnostavaa ja todistusvoimaista tulee tiedon olla ristiriitaisessa suhteessa sitä ympäröiviin yleisesti jaettuuihin totuuksiin ja/tai tietokäsityksiin.

Kun peitellyt historialliset sisällöt ja kelvottomana pidetty paikallinen tietoa yhdistetään, syntyy mahdollisuus uusien totuuksien tunnistamiselle ja tunnustamiselle. Tältä perustalta voi nousta myös alistetun tiedon kapina (*insurrection of subjugated knowledges*), jonka toteuttamista eli tutkimustaan Foucault kutsuu diskursiiviseksi kritiikiksi (*discursive critique*). Diskursiivinen kritiikki mahdollistaa maailman näkemisen toisin ja osoittaa, kuinka luonnollisiksi (normaaleiksi) mieltävät asiat ovat itse asiassa valtakamppailujen synnyttämiä ja vahvemman oikeudella määriteltyjä totuuksia. Foucault'n omat empiiriset tarkastelut osoittavat muun muassa hulluuden, sairauden ja rikollisuuden perustuvan tällaisiin diskursiivisesti tuotettuihin ja käytännössä jatkuvasti uusinnettuihin totuuksiin, jotka ovat kaikkea muuta kuin neutraaleja ja universaaleja. Näiden totuuksien haastaminen arkeologis-genealogisin keinoin tekee oikeutta niille ”toisille totuuksille”, jotka ovat jääneet hegemonisten diskursien katveeseen.

Foucault'n mukaan nykyisyyden historian kriittisen analyysin keskeinen tehtävä on paljastaa, että diskursiivisesti tuotetuissa totuuksissa ”normaalin” rajat asettuvat milloin minnekin, mikä synnyttää määrittely- ja merkityskamppailuja. Nämä normaalin ja epänormaalin rajapinnoilla käydyt laajamittaiset taistelut ja yksilölliset kädenväännöt siivotaan yhteiskunnan käytännöissä mahdollisimman tarkasti historian hunnun ja absoluuttisen totuuden taakse, jotta vaikkapa hulluudesta olisi ylipäättään mahdollista puhua ja sen avulla operoida.

Esimerkiksi ”hullun” tieto määritellään siis ”järkevien” toimijoiden toimesta epäloogiseksi tai muutoin hierarkkisesti ala-arvoiseksi (disqualified knowledge) (ks. Foucault 1991). Näin järjen äänen ei tarvitse ottaa sitä huomioon hulluutta määritellössään eikä yhteiskunnan järjestää ”hullun” elämän puitteita hänen näkemystensä lähtökohdista. ”Hullun” teot puolestaan ovat osoituksia hullusta tavasta toimia, olivatpa ne sitten myötäileviä, vastustavia, neuvottelevia tai vetäytyviä suhteessa häneen kohdistettuihin odotuksiin ja hallintapyrkimykseen (historical contents). Hoitoa vastustava tai hoitoon reagoimaton ”hullu” ei siis kapinoi vaan vastaa järjestelmän hulluille asettamia odotuksia. Sen enempiä lääkärin kuin ”hullunkaan” ei näin ollen ole missään kohtaa tarpeen, tai edes mahdollista, asettaa kyseenalaiseksi itse hulluutta/järkevyyttä. Näitä kysymyksiä kysymään tarvitaankin kriittisiä tutkijoita.

Diskursiivinen kritiikki lapsuudentutkimuksessa: toimijuuden pullonkaula

Lapsuuden rinnastaminen Foucault’n tarkastelemiin kysymyksiin, kuten hulluuteen, sairautteen ja rikollisuuteen, ei vaikuta ensituntumalta mielekkäältä. Kolme jälkimmäistä ovat patologioita, poikkeamia normaalista, lapsuus sen sijaan meistä jokaisen elämää monella tavalla koskettava näennäisen luonnollinen asia. Olemme kaikki olleet lapsia, useilla meistä on omia lapsia ja lapsemme saavat lapsia. Yhteiskunnallisen asemansa näkökulmasta lapset ovat toki ”toisia” suhteessa aikuisiin, mutta tähänkin asiaan on pyritty viime vuosina puuttumaan lasten oikeuksia huomioon ottamalla ja heidän kansalaisasemaansa parantamalla (ks. esim. Such & Walker 2005; Skelton 2007). Ariès’tä (1962) mukaillen voidaan myös ajatella, ettei lapsuutta nykyisessä merkityksessään ole aina ollut olemassa. Nykyisen lapsuuden olemassaoloa harva on kuitenkaan valmis kiistämään. Lapsuus vaikuttaa siis ”normaalilta” asialta, johon suhteessa hulluus, sairaus ja rikollisuus ovat näkökulmia.

Myös lapsuuden ”epänormaalius” paljastuu kuitenkin nopeasti, kun sitä aletaan purkaa tiedonarkeologisin välinein. Tarkastelemalla erilaisia lapsuutta koskevia käsityksiä (tai totuuksia) voidaan havaita, että lapsuuden käsite on yhtä fragmentaarinen ja patologisia aspekteja sisältävä kuin vaikkapa hulluuden (ks. esim. Kallio 2006). Pureutumalla esimerkiksi YK:n (1989) Lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta rakennettuihin politiikkoihin ja käytäntöihin voidaan osoittaa, että lasten asema, roolit ja toiminta merkityksellistyvät rakenteellisesti ja situationaalisesti tieto/valta -suhteissa eivätkä ole luonnollisesti olemassa itsessään. Esimerkiksi ”hyvinvoivat lapset” ja ”marginalisoituvat lapset” eivät elä tyhjiössä vaan suhteessa siihen diskursiiviseen lapsuuteen, jota he uusintavat ja toisinaan myös uudistavat muiden yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten toimijoiden rinnalla jokapäiväisessä elämässään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö lapset olisi omaehtoisia ja joissakin mittakaavoissa autonomisia toimijoita siinä missä aikuisetkin.

Näitä subjektiksi tuleminen ja toimijuuden kysymyksiä onkin syytä tarkastella hieman lähemmin sosiokulttuurisen lapsuudentutkimuksen kontekstissa. Yhteiskuntatieteellisesti painottunut lapsuudentutkimuksen uusi aalto syntyi 1980-luvun puolivälissä haastamaan perinteisempiä lapsuuden ja lasten tutkimuksen traditioita. Tällöin yksisuuntaista sosiologiaa korostavasta psykologiaivetoisesta lasten tutkimisesta siirryttiin laajalti ”uuteen” monitieteiseen lapsuudentutkimukseen (yleiskatsaus lapsuudentutkimuksen kehitykseen, ks. esim. Lee 2001). Yleisempään kulttuuriseen käänteeseen kytkeytyneen paradigman muutoksen klassikkoteokseksi muodostui Allison Jamesin ja Alan Protutin toimittama *Constructing and reconstructing childhood* -teos (1990), joka kokoaa yhteen murroksen aikana sosiaali-, yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä käytyä kriittistä keskustelua (ks. myös esim. Alanen 1988; Waksler 1991; Stephens 1995). Seuraavat kirjassa esitetyt teesit ovat

muodostuneet nykyisen lapsuudentutkimuksen tukipilareiksi: 1) lapsuuden sosiaalisen rakentumisen tunnistaminen ja tunnustaminen; 2) lapsuuden tarkasteleminen osana yhteiskunnallisia prosesseja; 3) lasten aktiivisen toimijuuden korostaminen. Näistä teeseistä kaksi ensimmäistä istuu hyvin foucaultlaiseen ajatteluun, mutta viimeinen vaatii lähempää tarkastelua ja hienoista uudelleen tulkintaa.

Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana lapsuudentutkimuksen keskusteluissa on keskitytty suurelta osin pohtimaan juuri lasten toimijuutta. Tutkimuksessa korostetaan lasten huomioimista aktiivisina toimijoina sekä lapsuuden sosiaalisen rakentumisen että yhteiskunnallisten prosessien näkökulmista (ks. esim. Barker & Weller 2003; Such & Walker 2005; Vandenbroeck & Bouverne-de Bie 2006; Cradock 2007; Forsberg & Strandell 2007). Lapsia tarkastellaan kompetentteina ja ainakin jossakin mielessä autonomisina toimijoina, joihin ei tulisi suhtautua holhoavasti vastaanottavina osapuolina sen enempää tutkimuksessa kuin heitä koskevassa suunnittelussa tai päätöksenteossakaan. Myös metatasolla lapsia lähestytään nimenomaan tämän päivän toimijoina, ovatpa tutkimuksen kohteena sitten instituutiot, kaverikulttuurit, lasten ja aikuisten väliset suhteet tai hyvinvoinnin kysymykset. Tämän toimijuus-käsityksen vakiintuminen on havaittavissa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa (esim. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011).

Toimijuus-näkökulman (yli)korostumista voidaan pitää vastareaktiona sitä edeltäneille ajattelutavoille, joissa lasten omaa toimintaa sosialisointi- ja yksilönkehityksen prosesseissa ei pidetty kovin merkittävänä (ks. esim. James & Prout 1990; Waksler 1991; Alanen 1992; vrt. Goldstein & Oldham 1979; Blau 1981). Paradoksaalisesti foucaultlaisen metodologian soveltaminen lapsuudentutkimukseen on kuitenkin ongelmallisinta juuri toimijuuspainotuksen vuoksi. Foucault'n kiinnostuksen kohteena on subjektin konstituoituminen osana sosiaalisen rakentumisen poliittisia prosesseja ja yhteiskunnallisia valtasuhteita. Tässä tarkastelussa yksilöiden subjektiviteetin ei ajatella olevan olemassa näistä prosesseista erillisenä, joten heidän tarkastelemisensa autonomisina toimijoina ei näyntyä mielekkäänä.

Pikemmin kuin tietynlaiset toiminnat tai toimintatavat, Foucault'n näkökulmasta ihmisten asemaa ja toimintaa määrittelevät valtasuhteet, jotka eivät ole pelkistettävissä yhteiskunnallisiin rakenteisiin, yksilöiden sosiaalisiin statuksiin tai heidän toimintaansa itsessään. Hän ei erottele ihmisiä subjekteina kategorisesti esimerkiksi iän, sukupuolen tai etnisyyden suhteen vaan käytännössä ainoastaan tieto/vallan näkökulmista. Toisin kuin useille lapsuudentutkijoille, Foucault'lle subjektit eivät siis näyntyä koskaan autonomisina toimijoina käsitteen absoluuttisessa merkityksessä vaan ennemminkin muovautuvina subjekteina. Heitä voidaan toki tarkastella myös toimijoina, mutta eri merkityksessä kuin lapsuudentutkimuksessa yleensä tehdään. Tämä hallintamielisyyden (*governmentalité*) lähtökohdista asettuva näkökulma voi ensi tuntumalta vaikuttaa kyyniseltä. Foucault'n metodologista näkökulmaa arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että hänen tutkimuksensa tavoitteeksi ei ole koskaan asetunut ihmisten elämisen ymmärtäminen sinänsä (vrt. esim. de Certeau 1984; Lefebvre 1991). Hänen pyrkimyksensä on pikemminkin ymmärtää miten ja miksi ihmisten elämisen puitteet muotoutuvat kulloinkin juuri sellaisiksi jollaisina me ne ymmärrämme ja kohtaamme, ja miten näiden puitteiden diskursiivisen luonteen voisi paljastaa.

Lohdullista on, että siinä missä toimijuuden mieltäminen foucaultlaisittain on vaikeaa lapsuudentutkijoille, on se sitä myös kaikille muille arkisen toiminnan merkityksiä tarkasteleville. Tämä yhteensovittamisen hankaluus ei kuitenkaan tarkoita, että foucaultlaista lähestymistapaa ei voitaisi soveltaa toimijuuden tutkimukseen. Päinvastoin, se tarjoaa erin-

omaisia välineitä esimerkiksi lasten sosiaalisen ja yhteiskunnallisen aseman tarkasteluun ja lasten toiminnan mahdollisuuksien tunnustelemiseen tässä kehyksessä. Hallintamielisyyden kontekstissa lasten toimijuutta koskevat kysymykset tulevat väistämättä uudelleen asetetuiksi ja kyseenalaistetuiksi, mikä pakottaa lähestymään niitä uudennlaisista näkökulmista: Lasten toiminnan ”autonomisuutta” ei voida ottaa annettuna, koska heidän ajatellaan olevan jo syntyessään kietoutuneita tieto/vallan -suhteiden verkkoihin. Ne tarjoavat ihmisille sekä lapsina että aikuisina ainoan subjektiksi tulemisen mahdollisuuden (ks. esim. Kauranen 2008; Miller 2008; vrt. Lee 2001). Foucaultlainen metodologia edellyttää väistämättä toimijuuden käsitteen uudelleen määrittelemistä ja ottamista analyttisen tarkastelun kohteeksi, mikä mielestäni auttaa viemään lapsuudentutkimusta myös teoreettisesti eteenpäin.

Foucault’n tieto/vallan kautta määrittyvä toimijuus-käsitys voidaan tiivistää seuraavasti: Se, jonka tietoa pidetään yleisesti pätevänä ja oikeana on huomattavasti paremmassa asemassa kuin se, jonka tietoa pidetään kelvottomana ja vääränä. Tämä näkökulma paljastaa, että lapsikin voi olla aikuisen kanssa tasavertainen tai jopa vahvempi toimija, jos hänen esittämänsä tieto on kyseisessä kontekstissa pätevämpää kuin vastapuolen (esim. enemmistö-kulttuuria edustava lapsi vs. vähemmistö-kulttuuria edustava aikuinen). Toisaalta lapsi voi olla toimijana aikuisille täysin alisteisessa asemassa, ellei hänen tietojaan pidetä kyseisessä kontekstissa pätevinä tai kelvollisina huolimatta siitä, miten vahvaan hierarkkiseen asemaan hänet asetettaisiin (esim. lapsi ”lapsellisine” mielipiteineen kunnallishallinnon toimijana). Kuten aikuisten, myös lasten toimijuuden mahdollisuuksien ymmärretään foucaultlaisessa analyysissä siis määrittävän ensisijaisesti tieto/vallasta käsin.

Seuraavassa empiirisessä kontekstualisoinnissa lapset tunnistetaan toimijoina historiallisten sisältöjen ja kelvottomien tietojen tuottajien merkityksessä. Yhdistyneiden Kansakuntien (1989) Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsuusdiskurssin pohjalta laadittuja politiikkoja ja käytäntöjä auki purkamalla esittelen yhden tavan käyttää Foucault’n arkeologigenealogista tutkimustapaa lapsuuden nykyisyyden historian tutkimuksen välineenä. Artikkelin tutkimusmenetelmällisen painotuksen vuoksi en käy yksityiskohtaisesti läpi tutkimukseni empiiristä aineistoa ja analyysiä, vaan pitäydyn valikoiduissa esimerkeissä.

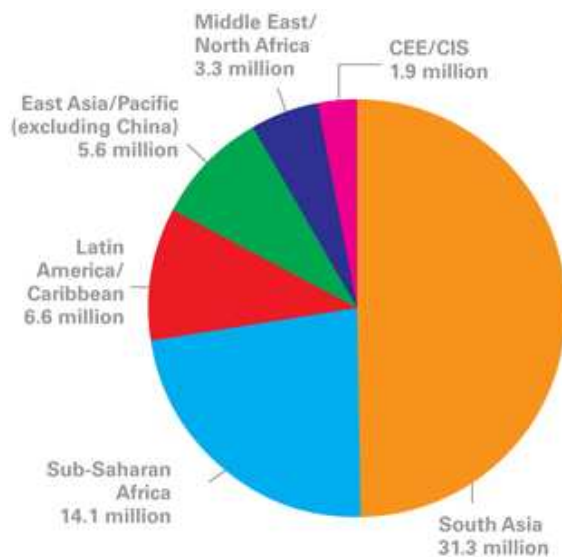
Foucaultlaiset tutkijat ovat yleensä hyvin perillä tutkimiansa aihepiirien dokumentoidusta ja tunnetusta historiasta. Kuten Foucault’lle itselleenkin, tälle tutkijakunnalle pölyiset käsikirjoitukset ja unohduksiin jääneet kirjat näyttävät kiehtovana aarreaittana. Nykyisyyden historian tutkimuksen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse keskittyä keskiaikaisten asiakirjojen tarkasteluun tai vuosikymmenten aikana kertyneiden rekisteritietojen läpikäymiseen. Kun historia ymmärretään mieluummin subjektipositioiden kuin lineaarisen asioiden virran kautta, löytyy informatiivista tutkimusmateriaalia runsaasti myös näennäisen läheisestä historiasta. Tästä osoituksena käytän seuraavassa varsin tuoreita lapsuuksia koskevia aineistoja.

Lapsuustotuuksien rakentuminen – ja purkutyö

Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on Geneven sopimusten jälkeen laajimmin ratifioitu kansainvälinen ihmisoikeussopimus, jonka ulkopuolelle kansallisvaltioista ovat jättäytyneet vain USA ja Somalia. Sopimuksen on koottu 54 artiklaa, joissa määritellään lasten (viitaten kaikkiin alle 18-vuotiaisiin henkilöihin) universaalit oikeudet. Sopimusta voidaan lähestyä diskursiivisen kritiikin keinoin kahdesta suunnasta. Yhtäältä on kiinnostavaa tarkastella sopimuksen perustana olevaa lapsuuskäsitystä eli sitä, millaisten ja missä elettyjen lapsuuksien näkökulmista hyvä lapsuus ja lasten oikeudet sopimuksessa määritellään. Toisaalta voidaan tutkia sitä, millä tavoin sopimuksen käyttäminen ja soveltaminen suhtautuu

niihin lapsuuksiin ja lapsiin, joihin sopimuksen periaatteita noudattelevat kansalliset poliittiset linjaukset, paikalliset hallintamenettelyt ja institutionaaliset toimet kohdistuvat. Esitteen seuraavassa lyhyesti näitä kahta tutkimuksen suuntaa erikseen, vaikka syvällisemmässä analyysissä tarkastelut toki kietoutuvat erottamattomasti yhteen.

Kenen lapsuus? Kenen oikeudet? - YK:n (1986) ihmisoikeuksien keskuksen mukaan LOS:n valmistelussa on otettu huomioon valtioiden erilaiset kulttuuriset, sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset olosuhteet. Sopimuksen valmisteluvaiheista lähtien on kuitenkin tunnistettu, että se lähestyy lasten oikeuksia pääasiassa angloamerikkalaisen keskiluokkaisen hyvän lapsuuden näkökulmasta (ks. esim. Stephens 1995; Freeman 2000; Harris-Short 2001; Bühler-Niedenberger & van Krieken 2008). Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sopimuksessa ei käsitellä lasten oikeuksia lainkaan vanhemmuuden tai puolisuuden näkökulmista vaan kaikkien alle 18-vuotiaiden henkilöiden oletetaan elävän holhouksenalaisina seksuaalisesti passiivisina perheenjäseninä vanhempiensa elatuksessa. Tämä oletus on varsin hypoteettinen, minkä UNICEFin omatkin raportit osoittavat (Kuvat 1, 2 ja 3). Se antaa vääristyneen kuvan niiden miljoonien nuorten elämästä, joille avioituminen, lasten saaminen ja taloudellisen vastuun kantaminen alle 18-vuotiaana on enemmän kuin tavallista (ks. esim. Stephens 1995; Katz 2004; Punch 2001; Robson 2004; Kjørholt 2007; Lund 2007; White 2007; Pence & Morfo 2008).

Kuva 1. Alle 18-vuotiaana avioituneet naiset alueittain. Lähde: ChildInfo 2008a.

	Age of Marriage					
	<18	<=15	16 - 20	21 - 25	26 - 30	30+
Years of Education						
Benin	0,6	0,5	0,8	1,4	2,4	2,3
Colombia	3,2	2,9	3,5	4,0	4,1	4,0
India	1,1	0,8	1,8	3,2	3,9	3,5
Turkey	2,7	2,8	3,2	3,5	3,5	3,2
Age of First Birth						
Benin	16,7	15,7	19,1	23,0	26,4	26,8
Colombia	17,3	16,2	19,4	23,3	27,0	30,1
India	17,5	16,7	19,6	23,9	28,2	32,7
Turkey	17,6	16,8	19,7	24,0	28,3	32,6
Husband-Wife Age Gap						
Benin	11,0	11,6	9,9	7,9	7,1	4,9
Colombia	5,7	6,0	5,0	3,7	1,9	1,6
India	6,8	7,3	6,0	4,7	4,2	4,4
Turkey	6,2	7,3	4,7	2,9	2,1	2,8

Kuva 2. Alaikäisten ikä ensimmäisen synnytyksen aikaan valikoiduissa maissa. Lähde: Jensen & Thornton 2003; käytetty Unicefin lähdemateriaalina teoksessa ChildInfo 2008a.

Region	Number (in millions) of children who labour	Percentage of children who labour
Sub-Saharan Africa	69	35
Eastern/Southern Africa	35	36
West/Central Africa	34	34
South Asia	44	13
Latin America/Caribbean	12	11
East Asia/Pacific	22	7
Middle East/North Africa	8	9
CEE/CIS	3	5
Developing countries	157	15
World	158	14

Kuva 3. Ansiotyössä käyvät 5–14 -vuotiaat lapset alueittain. Lähde: ChildInfo 2008b.

Samalla kun vanhemmuutta, puolisuutta ja normaalia työntekoa koskevat asiat jätetään sopimuksessa käsittelemättä, pidättäytytään siinä ottamasta kantaa ylipäättään perheen ja koulun ulkopuolisiin kysymyksiin ja lasten oikeuksiin niiden suhteen. Näin lapsista piirtyy kuva ei-seksuaalisina ei-työskentelevinä henkilöinä, joiden ainoita merkittäviä toiminnan mittakaavoja ovat syntymäkotia ja koulu. Tämä näkemys ei ole ristiriitainen ainoastaan kehitysmaissa ja kehittyvissä maissa eleytyjen lapsuuden kohdalla vaan kuvaa myös länsimaista lapsuutta valikoiden. Esimerkiksi Britanniassa lähes viidennes alle 18-vuotiaista tytöistä käyttää ehkäisyneuvolan palveluita ja suhteellisen suuri osa heistä (32/1000) tulee vuosittain myös raskaaksi (NHS Contraceptive Services 2007–2008; Population Action

International 2007). Työelämäänsäkin alle 18-vuotiaat osallistuvat länsimaissa yleisesti sekä koulutyönsä ohessa että peruskoulun päätyttyä muun muassa parantaakseen elintasoaan, saadakseen työkokemusta ja lisätäkseen itsenäisyyttään (ks. esim. Mizen ym. 1999; Hobbs ym. 2007).

Näiden lapsuuksien määrittelemisen normista poikkeaviksi, so. vääriksi tai pahoinvointiviksi, asettaa niitä elävät lapset ja nuoret samankaltaiseen asemaan kuin järjen aikakausi asetti ”hullut”, joiden elämäntavat, käsitykset, kokemukset ja näkemykset määriteltiin kategorisesti ”hulluudeksi” ja sivuutettiin tällä perusteella epäpätevinä. Kuten ”hullutkaan” eivät pystyneet näissä olosuhteissa osallistumaan ”hulluuden” määrittelemiseen omista lähtökohdistaan, eivät normeista poikkeavat lapset voi kovin helposti ottaa kantaa universaaleihin lapsuuden määritelmiin. LOS:n ja siihen nojaavien politiikkojen ja käytäntöjen näkökulmasta lapset, joiden elämä ei täytä sopimuksessa määriteltyjä ”hyvän lapsuuden” kriteerejä, ovat syrjäytyneitä tai syrjäytymisuhan alaisia lapsia, joiden ongelmiin ja pahoinvointiin on reagoitava esimerkiksi varhaisen puuttumisen ja kriminaalipolitiikan keinoin (Hobbs ym. 2007; Harrikari 2008). Näin LOS:ssa määritellyt ”normaali lapsi” ja ”hyvä lapsuus” tulevat otetuiksi annettuina ja YK:n legitimoima näkemys hyväksytyksi ainoana oikeana lapsuutena.

Kriittinen tutkija ei kuitenkaan ole yhtä aseeton lapsuuden hegemonisten totuuksien edessä kuin määrittelyn kohteena oleva lapsi. Diskursiivisen kritiikin keinoin voimme ”kaapata” esimerkiksi edellä esitetyt tilastot tutkimuksemme välineeksi nimeämällä ne historiallisiksi sisällöiksi eli ”toisia” lapsuuksia koskevaksi todistusaineistoksi. Sen sijaan, että tarkastelisivimme näitä lapsuuksia poikkeavuuksina normaalista voimme esittää, että lapsuuden ”normaalin” on rakennuttava myös niiden lähtökohdista – eikä näiden lasten elämää kolonisoivasti määritellen. Jotta heidän lapsen oikeutensa toteutuisivat, tulisi LOS:n kaltaisissa globaaleissa säädöksissä, niiden pohjalta laadituissa poliittisissa linjauksissa, hallinnollisissa strategioissa ja institutionaalisissa käytännöissä ottaa huomioon heitä itseään koskevia kokemuksia ja näkemyksiä niissä asioissa, jotka koskettavat heitä. Tämän jälkeen nämä näkemykset tulisi suhteuttaa heidän ikäänsä ja kehitystasoonsa sekä niihin kulttuuriin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin olosuhteisiin, joissa he elävät. Kun lasten elämänsä ja itseään koskevat kelvottomat tiedot määritellään näin kelvollisiksi, voidaan niiden avulla vapauttaa alistettua tietoa ja horjuttaa ”toisia” lapsuuksia alistavia hegemonisia lapsuusdiskursseja.

Edellä esiteltyjen historiallisten sisältöjen ja niiden kautta näkyviin tulevien kelvottomien tietojen avulla voidaan diskursiivisen kritiikin nimissä yleisesti ottaen todeta esimerkiksi, että lapset ovat seksuaalisia ihmisiä ja rakentavat merkittäviä ihmissuhteita kodin ja koulun ulkopuolellakin. Vanhemmuus, puolisuus ja lapsuus eivät siis ole toisensa poissulkevia kategorioita, eikä näin ollen kaikkia alle 18-vuotiaana avioituneita, raskaana olevia tai lapsen saaneita naisia tulisi kategorisoida ”lapsivaimoiksi” tai ”teiniäideiksi” (vrt. Kuva 4), kuten tilastollisissa analyyseissä tyypillisesti tehdään. Samaan tapaan voidaan myös esittää, että lapset ovat taloudellisia toimijoita sekä kuluttajina että työntekijöinä eivätkä ainoastaan vanhempiensa holhouksenalaisia huollettavia. Siten kaikkia ansiotyötä tekeviä lapsia ei tule tarkastella lähtökohtaisesti ”lapsityövoimana” (vrt. Kuva 5) vaan tapauksia tulisi arvioida kontekstuaalisesti. Näin myös työtä tekevät, varhain avioituvat ja lapsia saavat alle 18-vuotiaat henkilöt voidaan tuoda lapsen oikeuksien piiriin omista lähtökohdistaan.

Kuva 4. UNICEFin (2007) sponsoroiman ”vuoden valokuva” -kilpailun voittaja vuodelta 2007.

Kuva 5. UNICEFin (2007) sponsoroimassa ”vuoden valokuva” -kilpailussa toiseksi tulut otos.

Oikeutta kenelle ja kenen lapsuutta tukemassa? - Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklaa, ns. osallisuuspykälää, on käytetty ahkerasti viimeaikaisen lapsi- ja nuorisopolitiikan suuntaamisessa ”osallistavampaan” suuntaan. Artiklan mukaan lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus ilmaista vapaasti nämä näkemyksensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Sopimuksen mukaan lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan/asianomaisen toimielimen välityksellä, kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Suomessa, Euroopan Unionissa ja useissa muissa ekonomisesti kehittyneissä maissa 12. artiklan on tulkittu tarkoittavan käytännössä lasten ja nuorten yhteiskunnallisen aseman kehittämistä ja heidän kansalaisosallistumisensa aktivoimista. Keinoja tähän osallistamiseen on etsitty ylikansallisissa (esim. EURONET 2005), kansallisissa (esim. Opetusminis-

teriö 2007) ja kunnallisissa (esim. Tampereen kaupunki 2005) hankkeissa, joiden kautta on pyritty vaikuttamaan erilaisten säädösten (esim. Nuorisolaki 2006) ja poliittisten ohjelmien (esim. Jyväskylän kaupunki 2007) sisältöihin. Hankkeet ovat varsin samanhenkisiä, korostaessaan yhtäältä lasten ja nuorten oikeutta toimia yhteisöjensä ja yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä aikuisten rinnalla ja toisaalta aikuisten velvollisuutta tukea lapsia tässä osallistumisessa rakenteellisesti ja sosiaalisesti (ks. esim. Skelton 2007). Näkökulmasta riippuen hankkeissa on etsitty keinoja osallistaa lapsia esimerkiksi päiväkodin, koulun, perheen, sosiaalihuollon, terveydenhuollon, kaupunkisuunnittelun, kunnallishallinnon, valtionhallinnon ja ylikansallisen hallinnon toimintaan.

Osallistavan lapsipolitiikan ja sitä edistämään pyrkivän policy-tutkimuksen keskiössä ovat leimallisesti lasten oikeudet (esim. Such & Walker 2005; Whitty & Wisby 2007; Evans & Spicer 2008). Keskusteluissa pohditaan tyypillisesti vastuun ja vapauden suhdetta – asioita, joissa lapsilla pitäisi olla sanan sija – sekä aikuisten ja lasten eriävien intressien problematiikkaa. Sen sijaan osallistavassa lapsipolitiikassa ei yleensä päädytä pohtimaan niitä lapsia tai lapsuuksia, joihin hankkeet kohdistuvat: millaisia näkemyksiä voidaan pitää lapsen muodostamina omina mielipiteinä; mitkä asiat keitäkin lapsia koskettavat; millä keinoin erilaiset lapset näkemyksiään ilmaisevat; miten nämä ilmaisut voidaan tai miten niitä ei voida pukea pätevien argumenttien muotoon; sekä millaiseen ikään ja kehitystasoon lasten näkemyksiä kulloinkin tulisi suhteuttaa.

Tästä johtuen osallistaminen päättyy tyypillisesti tukemaan sellaisten lasten yhteiskunnallista asemaa, jotka osaavat osallistua ”oikein” eli hallintamenettelyjen ja institutionaalisten käytäntöjen edellyttämällä tavalla. Kuulluiksi tulevat niitä asioita koskevat mielipiteet, jotka ovat lapsille sopivia eivätkä välttämättä ne, jotka ovat heidän elämässään keskeisiä (koululaiset haluavat leikkivälineitä vs. koululaiset haluavat tupakkapaikan); näkemykset, jotka esitetään oikealla tavalla ja kommunikatiivisesti (osallistuminen oppilaskuntatoimintaan vs. mielipiteen kirjoittaminen seinään); sekä kannanotot, jotka ovat argumentatiivisia eivätkä esimerkiksi kehollisia (paremman kouluruoan puolesta puhuminen vs. syömisen lopettaminen). Nämä mielipiteet, näkemykset ja kannanotot suhteutetaan normaalisti keskimääriisiin kehitystasoihin, jotka määritetään määrällisin perustein jättäen samalla huomiotta laadulliset eroavuudet (hyvin koulussa menestyvä keskiluokkaisen perheen lapsi vs. toisenlaisesta kulttuuriympäristöstä maahan muuttanut, sopeutumisvaikeuksista kärsivä lapsi).

Koska osallistamiskäytännöt pohjautuvat pitkälti vallitseviin käsityksiin normaalista ja hyvästä lapsuudesta, päädytään niissä helposti myös uusintamaan LOS:n lapsuusdiskurssia. Kun sopimuksessa esitettyjä universaaleja näkemyksiä käytetään kansallisten linjauksien, paikallisen päätöksenteon ja institutionaalisten käytäntöjen lähtökohtana, ne luonnollistuvat ja muuttuvat lopulta kyseenalaistamattomasti totuuksiksi. Nämä lapsuustotuudet kertovat kyllä eräitä totuuksia lapsuudesta, mutta piilottavat ja hiljentävät samalla toisia totuuksia.

Diskursiivinen kritiikki, joka pyrkii pureutumaan lapsuuden sosiaalisen, kulttuurisen, spatiaalisen ja poliittisen rakentumisen kysymyksiin, tarvitsee materiaaliseen hieman erilaisia historiallisia sisältöjä ja kelvottomia tietoja kuin edellisessä osiossa esitelty tutkimussuunta, jossa tarkastellaan pääasiassa sopimuksen perustana olevaa lapsuuskäsitystä. Esimerkiksi Suomessa parhaillaan työn alla olevat kunnalliset hyvinvointisuunnitelmat ja niiden toteutus tarjoavat erinomaista aineistoa tutkimukseen, jossa pohditaan LOS:n soveltamisen vaikutuksia suunnitelmien kohteena oleville lapsille ja lapsuuksille. Myös 1900-luvun alkupuolella toteutetut ”kultaisen lapsuuden” kehittämissuunnitelmat (ks. esim. Laine 1915; Virkkunen 1919; Rosenqvist 1921) ja 1970-luvulla tehdyt koulukokeilut (POPS 1970; Peto-tutkijaryhmä 1975; Nummenmaa 1978) tuottivat hedelmällistä materiaalia las-

ten osallisuuden ja sitä kautta heidän yhteiskunnallisen asemansa ja roolinsa tarkasteluun – näiden virtausten pohjaltaan YK:n diskurssitkin ovat rakentuneet (vrt. Kallio 2006, 121).

Aineistosta ja näkökulmasta riippumatta periaate nykyisyyden historioiden tutkimuksessa on kuitenkin sama: alistettujen tietojen näkyviin tuominen, vallitsevien totuuksien ja tieto/valta -suhteiden diskursiivisuuden paljastaminen ja siten toisenlaisten totuuksien mahdollisuuksien avaaminen. Perusteellinen diskurssianalyysi edellyttää usein, että kritiikin kohteena olevaa aihetta lähestytään molemmista tässä kappaleessa esitellyistä suunnista, monenlaisia aineistoja ja tutkimusmenetelmiä hyödyntäen.

Kuka on valmis ryhtymään kapinaan?

Olen käsitellyt tässä artikkelissa Michel Foucault'n diskursiivisen kritiikin metodologiaa lapsuudentutkimuksen yhteydessä. Vaikka foucaultlaista ajattelua onkin sovellettu viimeisten parinkymmenen vuoden ajan myös lasten ja lapsuuden tutkimuksessa, ei hänen tutkimusmenetelmiään ole juurikaan avattu eksplisiittisesti lapsuudentutkimuksen välineiksi. Yksi syy tähän voi olla lapsuudentutkimuksen paradigman muutoksen mukanaan tuoma lasten toimijuuden korostuminen, joka ei sovi saumattomasti yhteen Foucault'n subjektiksi tulemistä koskevan ajattelun kanssa. Tarkasteltaessa lapsuutta genealogis- arkeologisin välinein voidaan kuitenkin huomata, että näkökulmat eivät sulje toisiaan pois vaan avaavat uudenlaisia ikkunoita erityisesti lapsuuden tieto/valta -suhteiden tutkimiseen ja lasten toimijuuden ymmärtämiseen.

Lapsuudentutkimus on verraten uusi, monitieteinen tutkimuskenttä, jonka keskustelut ja teoreettiset kiinnkohdat ovat vasta muotoutumassa. Suomalaisessa tiedeyhteisössäkin lapsuudentutkimuksen kenttä on edelleen varsin avoin ja vastaanottavainen uudelle tieteidenväliselle yhteistyölle. Lapsuuden nykyisyyden historian tutkimus voisi tarjota yhden tutkimusalueen, jolla eri tieteenalojen piirissä toimivat alan tutkijat voisivat kohdata. Koska foucaultlainen metodologia ei ole kehittynyt minkään spesifin tieteenalan piirissä, taipuu se hyvin monitieteisen tutkimuksen vaatimuksiin. Myös menetelmällisesti diskursiivinen kritiikki soveltuu moni- ja poikkitieteisen tutkimuksen käyttöön: toiset tutkimusalat ovat enemmän vihkiytyneitä arkeologiseen työskentelyyn, kun taas toisille genealoginen strategia istuu paremmin. Esimerkiksi tarkkaan tietoon perustuvien terveyst-, historia-, oikeus- ja käyttäytymistieteellisten tutkimusperinteiden tuominen analyttisten sosiaali-, hallinto- ja yhteiskuntatieteellisten orientaatioiden joukkoon voisi synnyttää aivan uudenlaista ymmärrystä erilaisista lapsuuteen liittyvistä kysymyksistä. Genealogis- arkeologisen tutkimusotteen vahvuutena voidaan pitää myös sitä, että se tuottaa tyypillisesti monenlaisten käytännön ongelmien tarkasteluun sovellettavaa perustutkimuksellista tietoa. Yksi tutkimus voi näin palvella monia intressejä.

Foucaultlaiseen tutkimusotteeseen sisältyy toki myös haasteita, joista suurin liittyy kenties tämän metodologian ontologisiin ja kriittisiin lähtökohtiin. Diskursiivisen kritiikin toteuttaminen edellyttää konstruktionistiseen ajatteluun kiinnittymistä ja rohkeutta haastaa vallitsevia käsityksiä, tieto/valta -suhteita ja totuuksia. Tutkimus ei tue eikä tuota varmaa tai yksimielistä tietoa eikä se ole neutraalia sen enempää tiede- kuin yhteiskuntapolitiittisestikaan. Kriittinen tutkimus kysyy useammin kuin vastaa ja mieluummin kyseenalaistaa kuin tarjoaa valmiita malleja. Ensimmäinen kysymys foucaultlaisesta lapsuudentutkimuksesta kiinnostuneelle tutkijakunnalle kuuluukin: ketkä ovat valmiita ryhtymään kapinaan heterogeenisemmän ja löyhempään varmuuksiin perustuvan lapsuuden puolesta, vallitsevia totuuksia uhmaten?

Kiitokset

Tämä artikkeli on laadittu osana Suomen Akatemian tutkimushanketta ”Lapset poliittisina toimijoina” (SA 126700). Kiitän tutkimukseni tukemisesta myös Tampereen yliopiston TRAP tutkijaverkostoa ja Yhdyskuntatieteiden laitosta, jotka ovat tarjonneet hedelmällisen ympäristön työskentelylleni.

Viitteet

[1] ”Lapsuuden tutkimuksella” viitataan lapsuutta koskevaan tutkimukseen yleisesti, ”lapsuudentutkimuksella” puolestaan sosiokulttuurisesti orientoituneeseen tutkimusalaan (*childhood studies*).

[2] “[T]he goal of my work during the past twenty years [...] has not been to analyze the phenomena of power, not to elaborate the foundations of such an analysis. My objective, instead, has been to create a history of the different modes by which, in our culture, human beings are made subjects.” (Foucault 1982, 208)

[3] ”Archaeology is the method specific to the analysis of local discursivities, and genealogy is the tactic which, once it has described these local discursivities, brings into play the desubjugated knowledges that have been released from them.” (Foucault 2003[1997], 10–11.)

[4] *Folie et déraison: histoire de la folie à l'âge classique*, 1961 ja *Naissance de la clinique: une archéologie du regard médical* 1963.

[5] *Surveiller et punir: naissance de la prison*, 1975 ja *Histoire de la sexualité I-III*, 1976–1984.

Kirjallisuus

Alanen, Leena 1988. Rethinking Childhood. *Acta Sociologica* 31 (1), 53–67.

Alanen, Leena 1992. Modern childhood? Exploring the ‘child question’ in sociology. *Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A 50*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ariès, Philippe 1962. *Centuries of childhood*. New York: Vintage Books.

Barker, John & Weller, Susie 2003. ‘Never work with children?’: The geography of methodological issues in research with children. *Qualitative Research* 3 (2), 207–227.

Blau, Zena Smith 1981. *Black children/white children: competence, socialization, and social structure*. New York: Free Press.

Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter (toim.) 1991. *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago: The University of Chicago Press.

Bühler-Niederberger, Doris & van Krieken, Robert 2008. Persisting inequalities. *Childhood* 15 (29), 147–155.

de Certeau, Michel 1984. *The practice of everyday life*. Los Angeles: University of California Press.

ChildInfo 2008a. Number of women aged 20–24 who were married or in union before age 18, by region, 2006. [www-lähde] < <http://www.childinfo.org/marriage.html> > (Luettu 25.11.2008).

ChildInfo 2008b. Number of children aged 5–14 engaged in labour, by region, 2006. [www-lähde] < <http://www.childinfo.org/labour.html> > (Luettu 25.11.2008).

Cradock, Gerald 2007. The responsibility dance. *Creating neoliberal children*. *Childhood* 14 (2), 153–172.

- Crampton, Jeremy W. & Elden, Stuart (toim.) 2007. Space, knowledge and power: Foucault and geography. Aldershot: Ashgate.
- Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul 1982. Michel Foucault: beyond structuralism and hermeneutics. With an afterword by Michel Foucault. Sussex: The Harvester Press Limited.
- EURONET 2005. [www-lähde] <<http://www.crin.org/euronet/resources/infodetail.asp?id=7184>> (Luettu 22.4.2009).
- Evans, Ruth & Spicer, Neil 2008. Is participation prevention? A blurring of discourses in children's preventative initiatives in the UK. *Childhood* 15 (1), 50–73.
- Forsberg, Hannele & Strandell, Harriet 2007. After-school hours and the meanings of home: re-defining Finnish childhood space. *Children's Geographies* 5 (4), 393–408.
- Foucault, Michel 1961. *Folie et déraison: histoire de la folie à l'âge classique*. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel 1966. *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel 1969. *L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel 1982. Afterword: the subject and power. Teoksessa Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault: beyond structuralism and hermeneutics*. With an afterword by Michel Foucault. Sussex: The Harvester Press Limited, 208–226.
- Foucault, Michel 1989. *Foucault live: Interviews, 1961-1984*. Edited by Sylvère Lotringer. New York: Semiotext(e).
- Foucault, Michel 1991. *Madness and civilization: a history of insanity in the age of reason*. London: Routledge. [trans., orig. 1961].
- Foucault, Michel 1999. *Les auxnormaux: cours au Collège de France, 1974–1975*. Edited by Valerio Marchetti and Antonella Salomani. Paris: Seuil/Gallimard.
- Foucault, Michel 2003a. *Society must be defended: lectures at the Collège de France, 1975-1976*. Edited by New York: Picador [trans., orig. 2001].
- Foucault, Michel 2003b. *Le pouvoir psychiatrique: cours au Collège de France, 1973–1974*. Edited by Jacques Lagrange. Paris: Seuil/Gallimard.
- Foucault, Michel 2007. *Security, territory and population: lectures at the Collège de France, 1977–1978*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [trans., orig. 2004].
- Foucault, Michel 2008. *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978–1979*. New York: Palgrave Macmillan [trans., orig. 2004].
- Freeman, Michael 2000. The future of children's rights. *Children & Society* 14 (4), 277–293.
- Goldstein, Bernard & Oldham, Jack 1979. *Children and work: a study of socialization*. New Brunswick: Transaction.
- Harrikari, Timo 2008. Exploring risk governance in the Nordic context: Finnish juvenile crime and child welfare. *Current Issues in Criminal Justice* 40 (1), 29–42.
- Harris-Short, Sonia 2001. Listening to 'the other'? The Convention on the rights of the child. *Melbourne Journal of International Law* 2 (2), 14.
- Hobbs, Sandy, McKechnie, Jim & Anderson, Seonaid 2007. Making child employment in Britain more visible. *Critical Social Policy* 27 (3), 415–425.
- Hultqvist, Kenneth & Dahlberg, Gunilla 2001. *Governing the child in the new millennium*. New York: RoutledgeFalmer.
- James, Alison & Prout, Alain (eds.) 1990. *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press.
- Jyväskylän kaupunki 2007. *Lapsille sopiva Jyväskylä*. [www-lähde] <http://www.jyvaskyla.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/15882_lapsi_ja_nuorisopoliittinen_ohjelma_2007.pdf> (Luettu 22.4.2009).
- Kallio, Kirsi Pauliina 2006. *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho lapsuuden rajankäynnin tilana*. Acta Universitatis Tamperensis 1193. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 574. Tampere: Tampere University Press.

- Katz, Cindi 2004. *Growing up global: economic restructuring and children's everyday lives*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kauranen, Ralf 2008. *Seriedebatt i 1950-talets Finland: en studie i barndom, media och reglering*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Kauranen, Ralf & Rantanen, Pekka 2005. Foucault, genealogia, arkeologia. Teoksessa Andersson Marja, Anttila Anu-Hanna & Rantanen Pekka (toim.) *Kahden muusan palveluksessa: Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 217–254.
- Kjørholt, Anne Trine 2007. *Childhood as a symbolic space: searching for authentic voices on the era of globalization*. *Children's Geographies* 5 (1–2), 29–42.
- Laine, Eevert 1915. *Oppilaiden itsehallinta*. Helsinki: Otava.
- Lee, Nick 2001. *Childhood and society. Growing up in an age of uncertainty*. Maidenhead: Open University Press.
- Lefebvre, Henri 1991. *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Lund, Ragnhild 2007. *At the interface of development studies and child research: rethinking the participating child*. *Children's Geographies* 5 (1–2), 131–148.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011. [www-lähde] < http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittaemisohjelma.pdf > (Luettu 202.2009.)
- Mac Naughton, Glenda 2005. *Doing Foucault in early childhood studies. Applying poststructural ideas*. London: Routledge.
- Miller, Toby 2008. *Makeover nation. The United States of reinvention*. Ohio: Ohio State University Press.
- Mizen, Phillip, Bolton, Angela & Pole, Cristopher 1999. *School age workers: the paid employment of children in Britain*. *Work, Employment & Society* 13 (3), 423–438.
- NHS Contraceptive Services 2007-2008. [www-lähde] < <http://www.ic.nhs.uk/statistics-and-data-collections/health-and-lifestyles/contraception/> > (Luettu 22.4.2009).
- Nummenmaa, Tapio 1978. *Pirkkalan koulukokeilu: selostavin huomautuksin varustettu bibliografia*. *Kasvatus* 9 (3), 198–201.
- Pence, Alan & Marfo, Kofi 2008. *Early childhood development in Africa: interrogating constraints of prevailing knowledge bases*. *International Journal of Psychology* 43 (2), 78–87.
- Peto-tutkijaryhmä 1975. *Yhteiskunnallisten oppiaineiden opetussuunnitelmien tieteelliseen kehittämiseen tähtäävä projekti: Pirkkalan koulukokeiluun liittyvää aineistoa*. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 97. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Popkewitz, Thomas S. & Fendler, Lynn (toim.) 1999. *Critical theories in education: changing terrains of knowledge and politics*. New York: Routledge.
- POPS 1970. *Opetuksellinen ohjaus*. Helsinki: Kouluhallitus.
- Population Action International 2007. *A measure of survival*. [www-lähde] < http://www.populationaction.org/Publications/Reports/Measure_of_Survival/mos.pdf > (Luettu 22.4.2009).
- Punch, Helen 2001. *Negotiating autonomy: childhoods in rural Bolivia*. In Leena Alanen & Bery Mayall (eds.) *Conceptualizing child-adult relations*. London: Routledge/Falmer, 23–36.
- Robson, Elsbeth 2004. *Children at work in rural northern Nigeria: patterns of age, space and gender*. *Journal of Rural Studies* 20 (2), 193–210.
- Rosenqvist, Aksel 1921. *Kurinpito ja kasvatus kodissa ja koulussa*. Käsikirja vanhemmille ja opettajille. Jyväskylä: Gummerus.
- Skelton, Tracy 2007. *Children, young people, UNICEF and participation*. *Children's Geographies* 5 (1–2), 165–181.
- Stephens, Sharon (ed.) 1995. *Children and the politics of culture*. Princeton: Princeton University Press.

- Such, Elizabeth & Walker, Robert 2005. Young citizens or policy objects? Children in the 'rights and responsibilities' debate. *Journal of Social Policy* 34 (1), 39–57.
- Tampereen kaupunki 2005. Kohti osallistuvaa toimintakulttuuria tamperelaisissa kouluissa, oppilaitoksissa ja nuorisotiloilla. [www-lähde] < <http://www.tampere.fi/tiedostot/551R17V9v/nokoraportti.pdf> > (Luettu 22.4.2009).
- UNICEF (2007) Photo of the year: international award. [www-lähde] < <http://www.unicef.de/foto/2007/english/index.htm> > (Luettu 22.4.2009).
- Vandenbroeck, Michel & Bouverne-de Bie, Maria 2006. Children's agency and educational norms. *Childhood* 13 (1), 127–143.
- Virkkunen, Paavo 1919. *Koulupuheita: 1908–1918*. Porvoo: WSOY.
- Waksler, Frances Chaput 1991. *The little trials of childhood and children's strategies for dealing with them*. London: Falmer Press.
- White, Sarah 2007. Children's rights and the imagination of community in Bangladesh. *Childhood* 14 (4), 505–520.
- Whitty, Geoff & Wisby, Emma 2007. Whose voice? An exploration of the current policy interest in pupil involvement in school decision-making. *International Studies in Sociology of Education* 17 (3), 303–319.
- Yhdistyneet kansakunnat 1986. United Nations Centre for Human Rights Fact Sheet No.10 (Rev.1): The Rights of the Child, Office of the High Commissioner of Human Rights. [www-lähde] < <http://www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs10.htm> > (Luettu 28.1.2009).
- Yhdistyneet kansakunnat 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista. [www-lähde] < <http://www.boes.org/un/finun-b.html> > (Luettu 25.11.2008).

Kirsi Pauliina Kallio on hallintotieteiden tohtori ja Suomen Akatemian tutkija-tohtori Tampereen yliopistossa.